

Міжнародний день птахів

Щороку 1 квітня відзначають Міжнародний день птахів (International Bird Day), який проходить в рамках програми ЮНЕСКО "Людина і біосфера". Це свято відзначають у багатьох країнах світу, оскільки його метою є збереження видового різноманіття та чисельності птахів.

Свято було започатковане в Сполучених Штатах Америки в 1894 році. Організатором виступив вчитель з містечка в штаті Пенсільванія. Незабаром його підтримала одна з популярних газет "Пітсбурзька телеграфна хроніка", а потім естафету підхопили ЗМІ, так воно набуло популярності в інших штатах.

Дещо пізніше, а саме, 1 квітня 1906 року була підписана Міжнародна конвенція з охорони птахів і з цього часу його стали відмічати також і в Європейських країнах.

З часу укладання Міжнародної конвенції з охорони птахів з'явилися нові міжнародні документи, спрямовані на посилення збереження птахів та поширення співпраці у цій сфері. Україна також виконує зобов'язання в рамках міжнародних угод, що були основою для ЄС при прийнятті "Пташиної" (Директива № 2009/147/ЄС про збереження диких птахів) та "Оселищної" директив (Директива № 92/43/ЄС про збереження природних оселищ та видів природної фауни і флори), насамперед: Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція); Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів (Рамсарська конвенція); Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин (Боннська конвенція); Угода про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів (Угода АЕВА); Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES).

Неоціненну користь приносять птахи людині. Вчені підрахували, що на ділянці площею 1 км² птахи знищують не менше ніж 25 кг комах.

Птахи знищують не лише шкідливих комах, а й багато гризунів, які завдають значних збитків урожаю сільськогосподарських культур. Сови, дрібні соколи, вороніві та інші хижі птахи з'їдають величезну кількість мишей-полівок та інших гризунів. Вони знищують хворих і слабких птахів, сприяють кращому природному добору й виконують роль санітарів. Птахи також сприяють розмноженню дерев та кущів. Наприклад, сойка живиться не лише комахами та гризунами, восени вона збирає про запас жолуді, розносячи їх по лісу, ховаючи біля пнів, під листям та в інших місцях, де вони потім проростають. Соковиті плоди горобини, брусниці, бузини, черемхи так швидко проходять через кишечник птахів, що насіння не встигає перетравитися. Разом із послідом воно викидається назовні й за сприятливих умов проростає. Крім цього, птахи створюють необхідний ланцюг у ряді живих істот, забезпечують рівновагу в боротьбі за існування у тваринному світі.

Але люди не завжди могли оцінити роль того чи іншого виду птахів у екосистемі. Наприклад, цієї весни

виповнюється 61 рік з початку масштабної компанії в Китаї по знищенню горобців.

На жаль, наразі людина поставила на межу зникнення багато видів птахів своїм неконтрольним полюванням, використанням пестицидів, небезпечним перетворенням природних місць існування – вирубуванням лісів, викошуванням та спаленням трав.

Список птахів, що зникають, повповнюється з сумною постійністю. На Землі вже зникло понад 160 їх видів і підвидів. У Європі під загрозою зникнення знаходиться понад 50% птахів. Чисельність птахів у Франції за 15 років зменшилася на третину через використання пестицидів.

В Україні птахів налічується близько 360 видів, а разом із залітними на територію країни – близько 456 видів. До Червоної книги України (2009) занесено 87 видів птахів.

На збереження птахів спрямований прийнятий Верховною Радою України Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони тваринного світу" від 9 квітня 2015 року № 322-VIII, яким у період масового розмноження диких тварин, з 1 квітня до 15 червня, забороняється проведення робіт та заходів, що є джерелом підвищеного шуму та неспокою (пальба, проведення вибу-

хових робіт, феєрверків, санітарних рубок лісу, використання моторних маломірних суден, проведення ралі та інших змагань на транспортних засобах).

День птахів – це не тільки річниця Конвенції, але і час повернення птахів із вірію, що сповіщає також про прихід весни.

З птахами пов'язано багато народних вірувань, пісень, казок, звичаїв, традицій. Також існує цілком офіційне поняття національного птаха як одного з національних символів. Поняття національного птаха було визначено XII конференцією Міжнародної ради захисту птахів (Токіо, 1960 р.). Як частина міжнародного права, відповідно існує і перелік офіційних національних птахів. Наприклад, у Великій Британії – малинівка (*Erithacus rubecula*), в Ізраїлі – одуд (*Upupa epops*), в Німеччині – білий лелека (*Ciconia ciconia*), у США – білоголовий орлан (*Haliaeetus*) (перший національний птах у світі, з 1782 року – національний символ). В українців є багато улюблених та шанованих птахів – це і жайворонки, ластівка, лелека.

В Україні міжнародний день птахів відзначають, проводячи для дітей тематичні заходи у навчальних закладах, краєзнавчих музеях, еколого-натуралістичних центрах. Під час цих заходів вчителі та науковці розказують дітям про особливості тих чи інших птахів їх роль у екосистемі; про поширення птахів на різних

територіях, про природоохоронні заходи та закони, які спрямовані на збереження та відновлення зникаючих видів птахів. Діти теж діляться власними спостереженнями про життя птахів, розказують цікаві історії і факти про пернатих друзів, майструють годівнички та шпаківні і розвішують їх на деревах.

Щороку 1 квітня у світі відзначається кілька найважливіших подій, серед яких одним з найбільш вагомих вважається **День птахів**. Незважаючи на те, що свято не є вихідним днем, його відзначають у всіх країнах світу. Його святкують захисники навколишнього середовища та екологи, громадські та благодійні фонди.

В Україні до нього приєднуються учні шкіл і вищих навчальних закладів, а також всі ті, кому небайдужа доля екосистеми Землі.

Птахи є найбільш поширеною і найчисленнішою групою хребетних тварин, що населяє всі екосистеми планети. Згідно з підрахунками Міжнародного союзу орнітологів, на даний час їх відомо кілька тисяч видів. Саме птахи відіграють одну з найважливіших ролей не тільки в природі, але і в житті людей. Однак, зміна кліматичних, економічних та інших умов, а також внаслідок діяльності людини, багато з них схильні до ризику вимирання. Скорочення чисельності птахів призводить до незворотних наслідків.

В Україні вшанування птахів має давні традиції. У народі існує кілька свят, прямо або побічно, присвячених пернатим друзям. У старовинних календарях є дні закликания птахів і ластівки або Єгорій весняний, День зустрічі перелітних птахів. У ці дні пекли печиво і пряники у вигляді невеликих фігурок жайворонків і випускали птахів з кліток на волю.

Щороку орнітологічна спільнота України обирає птаха – символ року. Протягом року до обраного виду прикута особлива увага – дослідникам важливо з'ясувати його чисельність, поширення, потреби й проблеми, а також якомога ширше розповісти про його життя в природі. На роль птаха року обирається вид, якого не складно побачити в дикій природі, або навіть у населених пунктах, що дає змогу орнітологам-аматорам без особливих старань здійснити дослідження за його представниками.

Серед птахів **символом цього року в Україні став грак** (*Corvus frugilegus*) – досить чисельний та помітний птах, схильний до гніздування на деревах колоніями. Історично граки оселялись у гаях та на околицях лісів біля великих відкритих просторів. З розвитком землеробства почали активно використовувати для живлення посіви, а потім поступово перейшли до гніздування в населених пунктах. У минулому сторіччі відбулось заселення граками міст, значний ріст їх чисельності та зміна міграційної поведінки. Гніздові ко-

лонії граків стали звичним явищем навіть у центрах міст. Але в останні десятиріччя відбулось суттєве скорочення чисельності гніздових колоній граків, у багатьох місцях вони просто зникли. Саме тому грак також потребує нашої уваги та охорони.

Ареал грака простягається Євразією від Скандинавії на схід до узбережжя Тихого океану. В Україні можна зустріти грака на всій території, за винятком гір. Грак найбільш охоче селиться в старих парках і лісопарках, у невеликих гаях, придорожніх лісосмугах, іноді – на прилеглих до населених пунктів узліссях лісу, на окремих групах дерев і навіть на вуличних насадженнях. У населених пунктах біля старих доріг на деревах часто можна натрапити на колоніальні поселення, які містять від декількох десятків до багатьох сотень гнізд, які використовуються протягом багатьох років. Граки тяжіють до панівних за висотою дерев, що ростуть на підвищеннях. Надає перевагу старим розлогим деревам, але не уникає і середньовікових насаджень.

За зовнішнім виглядом грак – великий птах компактної статури, при цьому витягнутої форми. Оперення грака блискуче-чорне, з фіолетовим відливом. Дзьоб загострений, у його основі шкіра у дорослих птахів гола, але у молодих оперена, що відрізняє його від крука та чорної ворони. Статевий диморфізм відсутній.

Грак є суспільним птахом, все життя проводить у товаристві собі подібних, іноді складаючи численні (сотні птахів) групи. Здобуває собі їжу переважно на землі, відшукуючи безхребетних, переважно хробаків і комах, частини рослин, насіння, дрібних хребетних, падло, харчові покидьки, місцями фрукти, насіння хвойних, волоські горіхи, жолуді. Граки разом з іншими представниками родини воронових наділені високими розумові здібностями, вищими не тільки за інших птахів, а й за більшість тварин. Численні спостереження доводять, що граки керуються не тільки інстинктами, а й інтелектом. Розум птахи виявляють у розумінні деяких фізичних процесів та умінні

рахувати кількість речей. Так, в одному з досліджень граки не могли дістатися до хробака, який плавав у вузькій високій склянці з водою. Її неможливо було перекинути, тому птахи здогадалися кидати камінці у склянку. Граки швидко зрозуміли, що чим більші камінці будуть у воді, тим швидше підійметься її рівень.

Гнізда граки найчастіше споруджують у верхівкових розгалужених кронах або на бічних гілках на значній (до 15-20 м) висоті, за винятком випадків, коли під гніздування використовуються низькорослі деревостани. Порода дерев, зазвичай, не відіграє істотної ролі при виборі місця гніздування. Колонії бувають дуже щільними, особливо за браком придатних дерев. Буває, що на одному дереві розташовується до декількох десятків гнізд, і тоді деякі з них, тісно з'єднуючись краями, утворюють громіздкі споруди химерної форми. На більш-менш великих лісових ділянках колонії розосереджені і нерідко займають значну площу. Крім того, відомі рідкісні випадки поселення граків у незвичайних місцях, наприклад на металевих опорах ліній електропередач. Птахи споруджують гнізда досить масивні, з сухих деревних гілок і сучків та використовують їх упродовж декількох років. При цьому гнізда вони регулярно добудовують, що обумовлює їх збільшення. Самиця грака відкладає у гніздо 3-5, рідше 6 яєць.

Забарвлення та розміри їх бувають дуже схожі з яйцями сірої ворони, але частіше вони трохи дрібніше і відрізняються буро-жовтим відтінком. До гніздування птах береться рано – у першій декаді квітня. Та в колонії свіжі кладки можна виявити і в середині травня. Насиджує самиця кладку упродовж 16-18 діб. Виліт грачат відбувається через 30 діб. Вилітають на початку травня і в першій половині червня.

Попри поширені негативні стереотипи, грак відіграє важливу роль в екосистемах і є природним регулятором надлишкової чисельності гризунів та комах. Гнізда граків для виведення власних пташенят використовують малі хижі птахи. Грак перебуває під захистом Бернської конвенції, що передбачає сувору заборону руйнування його гнізд, знищення кладок та пташенят.

Вони літають в небі, плавають в озерах, сидять на деревах, ходять по тротуарах, риють нори, полюють, сплять і спостерігають за вами.

Спробуйте і ви поспостерігати за ними і вам відкриються захоплюючі історії! ■

Світлана Базиволяк,
кандидат сільськогосподарських наук, доцент,

Іванна Тищук,
студентка, Національний університет біоресурсів і природокористування України

